GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 4
Special Issue: 1
September: 2025

ડિજિટલ યુગના સાહિત્ય આધારિત મૂલ્ય શિક્ષણ

પ્રા.ડૉ. અરૂણાબેન એ. કસવાલા
આસિ.પ્રો., શ્રીરંગ શિક્ષણ મહાવિદ્યાલય, બીલીમોરા.
Mo.7600049206 Email : kaswala239@gmail.com

- **સારાંશ**

આજનો યુગ ડિજિટલ યુગ તરીકે ઓળખાય છે, જ્યાં ટેકનોલોજી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને સંચારનો મુખ્ય આધાર બની છે. પરંતુ આ યુગે માનવ જીવનમાં આધુનિકતા સાથે મૂલ્યો અને નૈતિકતાને પણ પડકાર આપ્યો છે. શિક્ષણ માત્ર રોજગારી માટે નહીં, પરંતુ માનવીય ગુણો, જવાબદારી અને સંસ્કાર માટે જરૂરી છે. એ માટે સાહિત્ય આધારિત મૂલ્ય શિક્ષણ અનિવાર્ય છે. સાહિત્ય જીવનનું પ્રતિબિંબ છે, જે વ્યક્તિને સત્ય, સૌંદર્ય, ન્યાય, કરુણા, પરોપકાર જેવા મૂલ્યો શીખવે છે. ડિજિટલ માધ્યમોમાં સાહિત્યના નવા સ્વરૂપો (ઇ–બુક્સ, ઑડિયોબુક્સ, પોડકાસ્ટ વગેરે) ઉપલબ્ધ હોવાથી મૂલ્ય શિક્ષણને વધુ સરળ, રસપ્રદ અને વૈશ્વિક બનાવવામાં મદદ મળી શકે છે. આ લેખમાં ડિજિટલ યુગના પડકારો, સાહિત્યનું મહત્વ અને મૂલ્ય શિક્ષણ માટેની શક્યતાઓ પર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

- **પ્રસ્તવના**

ટેકનોલોજી માનવજાત માટે આશીર્વાદરૂપ છે. આજે બાળકથી લઈને વૃદ્ધ સુધી દરેક વ્યક્તિ સ્માર્ટફોન, ઈન્ટરનેટ, સોસિયલ મીડિયા, આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ જેવી સુવિધાઓ સાથે જોડાયેલ છે. માહિતી મેળવવાની ગતિ અસીમિત થઈ ગઈ છે, પરંતુ મૂલ્યોનું સ્થાન ધીમે ધીમે પછડાટ ખાતું જોવા મળે છે. યુવાનોમાં આત્મમગ્નતા, સ્પર્ધાની તીવ્રતા અને ભૌતિકતાની હોડ વધી રહી છે.

શિક્ષણ વ્યવસ્થાનો મુખ્ય હેતુ માત્ર કારકિર્દી નિર્માણ ન રહી, પરંતુ વ્યક્તિત્વ નિર્માણ અને સમાજમૂલ્યોનો વિકાસ પણ હોવો જોઈએ. આ સંદર્ભમાં સાહિત્ય એક શક્તિશાળી સાધન છે. સાહિત્ય

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 4
Special Issue: 1
September: 2025

જીવનના તત્વો રજૂ કરીને સંવેદના, માનવતા અને નૈતિકતા વિકસાવે છે. જો આ સાહિત્યને ડિજિટલ માધ્યમો દ્વારા નવા પેઢી સુધી પહોંચાડવામાં આવે તો તે મૂલ્ય શિક્ષણ માટે અત્યંત અસરકારક સાબિત થઈ શકે છે.

૧. ડિજિટલ યુગના પડકારો

માહિતીનો અતિપ્રવાહ : ઇન્ટરનેટ પર અસંખ્ય માહિતી ઉપલબ્ધ છે, પરંતુ તેની છવણી કરવાની ક્ષમતા ન હોવાને કારણે ભ્રમ સર્જાય છે.

સોશિયલ મીડિયા નિર્ભરતા : યુવાનો વધુ પડતા મનોરંજન, સેલ્ફી કલ્ચર અને વર્ચુઅલ સંબંધોમાં ફસાઈ જાય છે.

મૂલ્યોનું અપ્રાધાન્ય : સ્પર્ધા, ભૌતિકતાવાદ અને ઝડપી જીવનશૈલીને કારણે કરુણા, સહાનુભૂતિ અને ઈમાનદારી જેવા મૂલ્યો પાછળ છૂટી જાય છે.

એકલતા અને તણાવ : ડિજિટલ જગતમાં જોડાણ વધે છે, પરંતુ હૃદયથી માનવીય સંબંધો નબળા પડતા જાય છે.

આ તમામ પડકારોને પહોંચી વળવા શિક્ષણમાં મૂલ્યોનું સંવર્ધન અગત્યનું છે.

૨. સાહિત્ય અને મૂલ્ય શિક્ષણ

સાહિત્ય માનવ જીવનનું દર્પણ છે. તે માત્ર કળાનો આનંદ નથી આપતું, પરંતુ જીવન જીવવાની રીત શીખવે છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય : નરસિંહ મહેતાના ભજનોમાં ભક્તિ અને સમાનતાનો સંદેશ મળે છે, ઝવેરચંદ મેઘાણીની કથાઓમાં શૌર્ય અને લોક સંસ્કૃતિ ઝલકે છે, કાલાપીની કવિતાઓમાં પ્રેમ અને સંવેદના પ્રગટ થાય છે.

ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 4
Special Issue: 1
September: 2025

વિશ્વસાહિત્ય : ટોલસ્ટોયની કૃતિઓ માનવપ્રેમનો પાઠ આપે છે, શેક્સપિયર માનવ સ્વભાવની ઊંડાણપૂર્વક સમજણ કરાવે છે, જ્યારે ગાંધીજીનું સાહિત્ય સત્ય અને અહિંસાનો જીવનમંત્ર આપે છે.

આ પ્રકારના સાહિત્યનો અભ્યાસ વિદ્યાર્થીઓમાં મૂલ્યો વિકસાવે છે

1. **નૈતિક મૂલ્યો** : સત્ય, અહિંસા, ન્યાય, ફરજ.
2. **સામાજિક મૂલ્યો** : સહકાર, ભાઈચારો, સમાનતા.
3. **વ્યક્તિગત મૂલ્યો** : કરુણા, ઈમાનદારી, સ્વાનુશાસન.
4. **સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો** : પરંપરા, ભાષા અને લોકવારસાનું જતન.

૩. ડિજિટલ યુગમાં સાહિત્ય આધારિત મૂલ્ય શિક્ષણની પદ્ધતિઓ

સાહિત્યને ડિજિટલ સાધનો સાથે સંકળાવવાથી શિક્ષણ વધુ જીવંત અને અસરકારક બની શકે છે.

ઈ–બુક્સ અને ઑડિયોબુક્સ : વિદ્યાર્થીઓ સરળતાથી ક્યારે પણ, ક્યાંય પણ સાહિત્યનો અભ્યાસ કરી શકે છે.

એનિમેશન અને ફિલ્મ એડેપ્ટેશન : કાવ્યો કે વાર્તાઓને દૃશ્ય સ્વરૂપે રજૂ કરવાથી રસ વધુ વધે છે.

પોડકાસ્ટ અને બ્લોગ્સ : મૂલ્ય આધારિત સાહિત્યિક ચર્ચા, સંવાદ કે કથા વાર્તા પોડકાસ્ટ સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ થાય તો યુવાનોને આકર્ષે છે.

ડિજિટલ ચર્ચા મંચો : ઓનલાઈન ફોરમ્સ, વર્ચુઅલ ક્લાસરૂમ્સમાં સાહિત્ય આધારિત ચર્ચા કરાવી શકાય છે.

ગેમિફિકેશન : નૈતિક કથાઓ પર આધારિત શૈક્ષણિક ગેમ્સ વિદ્યાર્થીઓને મૂલ્યો પ્રત્યે પ્રેરિત કરે છે.

૪. શિક્ષણક્ષેત્રમાં ઉપયોગ

શિક્ષકો ડિજિટલ માધ્યમોનો ઉપયોગ કરીને પાઠ્યપુસ્તક બહારનું સાહિત્ય પણ વિદ્યાર્થીઓને પહોંચાડી શકે છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 4
Special Issue: 1
September: 2025

- અભ્યાસક્રમમાં મૂલ્ય આધારિત સાહિત્યિક ગ્રંથોનો સમાવેશ કરવો.
- શાળાઓમાં સાહિત્ય સોસાયટી, ડિજિટલ લાઈબ્રેરી સ્થાપવા.
- વિદ્યાર્થીઓને બ્લોગ લખવા, પોડકાસ્ટ બનાવવાનો પ્રોજેક્ટ આપવાથી તેઓમાં સર્જનાત્મકતા અને મૂલ્યો બન્ને વિકસે છે.
- **ઉપસંહાર**

ડિજિટલ યુગે માનવજાતને અપૂર્વ સુવિધાઓ આપી છે, પરંતુ સાથે સાથે માનવીય મૂલ્યોને પડકાર આપ્યો છે. આ સંજોગોમાં સાહિત્ય આધારિત મૂલ્ય શિક્ષણ એક શક્તિશાળી જવાબ છે. સાહિત્ય માનવ હૃદયને સ્પર્શીને સંવેદના, નૈતિકતા અને સામાજિક જવાબદારી વિકસાવે છે. જ્યારે તેને ડિજિટલ માધ્યમો સાથે જોડવામાં આવે, ત્યારે તે વધુ વ્યાપક, સરળ અને આધુનિક બને છે. તેથી શિક્ષણવ્યવસ્થાએ ટેકનોલોજી અને સાહિત્યનું સંતુલન સાધીને નવી પેઢીને માત્ર જાણકારીસભર નહીં, પરંતુ સંસ્કારિત અને માનવીય બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સંદર્ભ:

બારૈયા,વી.વી. (૨૦૨૦).***સાહિત્ય દ્વારા શિક્ષણ ,*** (પ્રથમ આવૃતિ). અમદાવાદ: BAOU

પટેલ, એન. ડી. (૨૦૧૦). ***મૂલ્ય શિક્ષણ.*** ચીખલી: શ્રીરંગ શિક્ષણ મહાવિદ્યાલય,બીલીમોરા.

શાહ,ડી.બી. (૨૦૦૯). ***શૈક્ષણિક સંશોધન.*** *(દિશાદર્શન).* અમદાવાદ : પ્રમુખ પ્રકાશન.